

ÇUKUROVA'DA DERLENEN KUSURLU HALK EZGİLERİ

Özcan SEYHAN
(Türkiye)

Haziran 1986 da İzmir'de Kültür Bakanlığınca düzenlenen 3. Uluslararası Türk Folklor Kongresinde sunduğum bildirimde, Türk Halk Müziği usullerindeki kusurlara genel olarak değinmiştim. Şimdi o kusurlardan bir bölümünün Adana ili kapsamına girmesi nedeniyle, böyle bir konuyu yerinde ve zamanında daha detaylı olarak ortaya koyabilmek için bu bildiri sunuyorum. (1) Konuma girmeden önce, çoğu ömrümün Çukurova'da geçtiğini ve eleştirdiğim ezgileri çok yakından tanıdığımı burada ayrıca belirtmek isterim. (2)

Bilindiği üzere Çukurova'nın ünlü Toros dağlarının eteklerine yerleşen Türkmen Oymaklarının geniş yer tutması ve folklorik açıdan çok zengin bir kaynak bulunması nedeniyle buralar folklor aleminin dikkatini çekmiş ve zaman zaman araştırmalara sahne olmuştur.

Müzik folkloru açısından bu araştırmaların bir bölümü gruplar halinde, bir bölümüde kişilerce yapılmıştır. Bu çalışmalar her ne kadar sevindirici ise de, pek sağlıklı sayılmazlar.

Anadolumuzda folklor derleyiciliğinin ne kadar güç koşullar altında yapıldığını bilmemize karşın yapılan araştırmaların eksik ve kusurlu yapılmasını hoşgörüle kaşılayamayız esasen elde edilen dokümanların daha sağlam kaynaklı kişiler arasında bir daha süzgeçten geçirilmesi gerekir. Rahmetli Sarı Sözen, bu görüşümüz uyarınca ilk derleme yaptığı yerlere ikinci kez gitme gereğini duymuş ve zaman zaman bazı yöreleri bir daha tarama olanağı bulmuştur. Derlemecilik üzerinde bu kadar durmamızın asıl nedeni sırf onunla günü gün etmek değil, asıl yüce sanatımıza güvenilir malzemeler vermek ve yabancı ülkelere karşı Halk Müziğimizin ne kadar zengin ve orjinal olduğunu göstermektir.

- (1) Aslında bu gibi sempozyumda "Tüme varım metodu" ile karşılaştırmalar yaparak "eksik, yanlış ve tamamlayıcı" konular üzerinde durmak, Türk Kültürü adına çok yararlı olur sanırım.
- (2) Soyadımdan da anlaşılacağı üzere kendim aslen Kaisali'nin Salbaş köyündenim. Silifke'da doğup büyümeme

karşın beş yıl Adana - Düziçi Köy Ens. Okudum. On bir yıl babamın memuriyeti dolayısıyla Cemal Paşa Mah. oturdum. Üç yıl Kız Lisesinde Öğr. yaptım. Halen de sanat yaşamımı buralarda sürdürmekleymim.

Bütün bu sorunlar ortada olduğu kadar , üstelik "Derleyici kusurları"da apayrı bir zorluk olarak omuzlara binmektedir. O halde, Bu kusurlar neden kaynaklanıyor, kısaca bir göz atalım:

1-Alafıranga derleyiciler, aldıkları eğitim gereğince halk ezgilerindeki oynak ritmi ve süslü melodileri penta tonik örgüye zarar gelir kuşkusuyla yalınlaştırmışlar ve bu yüzden ezgi bünyesindeki cevheri pasif hale getirmişlerdir.

2-Alaturka derleyiciler ise, halk müziğinin otantik bünyesini hiçe sayarak, onları makam ve usul kalıpları içinde kendi zevklerine göre değerlendirmişler, halk müziğinin kendine özgü güzelliğini yok etmişlerdir.

Bütün dünyada olduğu gibi her ülkenin kendine özgü bir halk müziği vardır. Halk müziğine alaturkanın bir uzantısı olduğu gözüyle bakmak çok yanlıştır. Burada her iki müzik arasında itişme çıkarmak değil, tersine asıl amaç halk müziğinin bölgesel özelliğinin yanı sıra tavır, üslup eda, şive, dil, ritim gibi farklı unsurlarının bulunduğunu iyi bilmek suretiyle doğru bir derleme yapmaktır. Bunların yanında halkı sevmek, tanımak ve onun müziğini içtenlikle sevmek gerektir.

Halk müziğini derlerken hiç çekinmeden beğenmedikleri yerleri değiştirme cüretinde bulunanlar, şunu iyi bilmelidirlerki; derleme bilgiçliği taslayarak kendilerini kazançlı sayanlar, binlerce yıllık geçmişimizin yüce duygularını ifade eden o eşsiz ata yadigarlarının harcadıklarını iyi bilmelidirler.

3-Bazı derleyiciler de, güvenilir kaynak kişileri bulamadıkları için önüne gelenden derledikleri karmaşık ezgileri , olduğu gibi notalamışlar ve ortaya bir sürü problemler çıkarmışlardır.

Yurakıya sıralamaya çalıştığımız bu kusurlar, tüm yurt düzeyinde olduğu gibi benzerlerini Çukurova'da da görmekteyiz.

Bakınız 1926 da İstanbul Belediyesi Darü-l Elhanı (Konservatuarı) birinci gezisinde, Müdür Yusuf Ziya Demircioğlu Başkanlığında, Rauf Yekta, Dürrü Turan, Ekrem Besim Bey

lerden oluşan gruplar, Adana ve yöresinden (18) ezgi derlemişlerdir. Bu ezgiler arasında "Kozanoğlu ile Bozlaklar bulunmaktadır. Defter biçiminde notaları yayımlanan ezgiler inceleneninde bir takım kusurlara rastlanmıştır. Ne yazık ki buralara .;bir hevesle gelen bu grup, o zamanlar halk müziğinin bünsindeki cevheri tanımıyorlardı. Bu nedenle halk müziğimize ijturkacı gözüyle baktıkları için bir çok dizileri, ölçüleri ve ; uel atmosferi kendi değer yargılarına göre değerlendirmişedir. Bu da folklorun ana prensiplerine çok ters düşen bir .■ 7 olması nedeniyle bir değer taşımamaktadır.

19-23 Kasım 1936 tarihleri arasında da ünlü Macar besusi piyanist , öğretmen, Folklorcu Bela Bartok, devletimizin >■ .ğnsı üzerine Türk Halk Müziğimizi derlemek için yurdumaza ;;>vet edilmiştir, o zamanlar Ankara Devlet Konservatuarı ., retim üyelerinden A. Adnan SAYGUN, Necil Kazım AKSES, Ulvi Cemal ERKİN'LE birlikte Çukurova'ya gelmişler, Adana içinde ve Osmaniye dolaylarında Türkmen obaları arasından (93) ezgi derlemişlerdir. Bu ezgi daha çok , Bela Bartok tarafından yönlendirilmiş ve Türk folklorcularına örnek olacak biçimde düzenlenmiştir. Ayrıca Bartok, Türk ezgileriyle Macar ezgileri arasındaki ortak noktaları ve ayrıntıları bulmak için çaba göstermiştir. Türkiye'den ayrılırken ilgili Bakanlığa sunduğu raporda; topladığı türkülerin kökeni hakkında tam bir bilgi edinemediğini. Arap ülkelerine komşu olduğumuz halde Halk Müziğimizde Arap Müziği etkisi bulunmadığını, Türkçe bilmediği çin sözlerin yarım kaldığını, ezgilerin icrası sırasında çok sesliliğin varlığını anlayamadığını, fakat buna karşın araştırmalardan elde ettiği verilenlerden yeterince ilginç ve değerli malzemeler topladığını belirtmiştir. Bartok, vatanından Amerika'ya göçtükten sonra edindiği bu malzemeleri "Turkish Folk Music From Asia Minör" adı altında bir kitapta yayımlamıştır. (1) Gene benzer konu, A. Adnan SAYGUN tarafından 1976'da Budapeşte'de yayımlanan "Bela Bartok's Folk Music Research in Turkey" adlı kitapta daha etrafli bir biçimde ortaya konmuştur. Her iki eser de tümüyle müzik folklorcularına, müzikologlara, kompozitörlere bilgi ve yöntem verecek nitelekte son derece üstün bir kaynak olmasına karşın, TRT aracılığıyla geniş halk kitlelerine yayılması olanaksızdır. Örneğin:

Nota:1 - Bela BARTOK

(1) Bora Hınçer-T. F. A. Dergisi, 1976, sayı:327, sayfa: 7799'da.

1938'de Ankara Devlet Konservatuvarının ikinci derleme gezisi sırasında ikinci grup, Ulvi Cemal Erkin'in başkanlığında Muzaffer Sarısözen'in de katılımıyla Doğu ve Güneydoğu Anadolu illerine gitmişlerdir. Çukurova'dan geçerken kısmen de olsa, çok az denecek kadar uzunhava ve kırık hava derlemişler, buradan Gaziantep'e geçmişlerdir.

1941 ve 1950 yıllarında Muzaffer Sarısözen, Halil Bedi Yönetken Rıza Yetişen, tekrar Adana'ya gelmişler, burardan "Kozanoğlu, Hasandağı, Gelin Ayşe" gibi daha birçok ezgiler derlemişlerdir. Güç koşullar altında geçen bu gezileri oldukça başarılı olmasına karşın, bazı ezgilerde eksikler, kusurlar görülmüştür. Örneğin;

1-GELİN AYŞE adlı ezginin asıl 7/8'lik olduğu halde, 3/4'lük usulde yazılmıştır. Böyle bir kusur yüzünden, hem Türk Halk Müziği geleneğinde olmayan bir usûl karmaşası yaratıldığı gibi, melodi estediği de kırıntıya uğratılmıştır. Aşağıya iki notasını sunacağımız bu ezginin ilk notaya alanı 1928'de M. Sümbüli Beydir. Bu kişinin Alaturkacı olduğu, makamdan sözettiği ve çok basit bir nota yazış tarzı kullanıldığı anlaşılmıştır. Benzer ezgi Muzaffer Sarısözen tarafından da 3/4'lük olarak notalanmış olup; daha değişik bir melodi yapısı göstermiş ve fakat 7/8'lik usulde olduğunu sezememiştir. Ezginin doğru biçimi(3) nolu notada tarafımdan gösterilmiştir.

Nota: 2 - M Sarısözün

Nota: 3 - M Sümbüli Bey

Nota: 4 - Otantik Şekli - Özcan Seyhan

2 - EVLERİNİN ÖNÜ BEKLA : Bu ezgi, Adana'nın yetiştirdiği THMSanatçısı Aziz Şenses tarafından derlenmiştir. Ezginin melodisi doğru olduğu halde, usulü kusurlu belirlenmiştir. Aslında alaturkada "Müsemmem" adı verilen 8/8'lik usulde notalanması gerekirken, 4/4'lük "Düyek" usulde yazılmıştır. Rahmetli M. Sarısözen Türk Halk Müziği Usulleri 'kitabının 41. sahifesindeki dip notta bu konuya değinmiştir. Örneğim: »

Nota : 5 - Aziz ŞENSES

Nota : 6 - Düzeltmiş Biçimi Ö. SEYHAN -

523 -

3-HASANDAĞI : Bu ezgi de bir halay havasıdır. Daha çok Bahçe ilçesi dolaylarında çok sevilen bir halaydır. 44'lük usulde notalanması gerekirken, ezgi başına 1/4'lük sus işareti konması sezilememesi yüzünden çözümü 15/4'lük usulde bulunan Rahmetli M. Sarısözen, biz folklorcuları haya! kırıklığına uğramıştır. Çünkü hiçbir halay geleneğimiz içinde on vuruşlu usulü geçmemiştir. Asla 15/4'lük usuli göre, ne bir davulcu geleneksel tempo tutabilir, ve ne de halkımız oynayabilir. Örneğin : Ben, 1942'de Düziçi Köy Enstitüsünde öğrenci iken okulun Müzik ve Milli Oyunları yöneticiliğini yaptım. Adı geçen halayı K. Maraş, Hatay, yörelerinden gelen arkadaşlarımızla birlikte hem çalıp hem de oynadık. Tarafımdan örneği verilen nota, o günlerin bilinen şeklidir. Örneğin;

Nota : 7 - M. SARISÖZEN

Nota : 8 - Otantik Şekli. Özcan SEYHAN

4 - ÇIKTIM KOZAN'IN DAĞINA : Bu ezgi kadar kötü olanı yoktur. Hemen hemen dört tane değişik notalanmış şekli vardır. Gerçeğe en yakın olanı şudur diyemiyoruz. Yakın ve uzak çevrelerden yaptığımız araştırmalara göre; her bir kişi ayrı görüşte. Ezginin adları da ayrıdır. Örneğin; "Kozanoğlu", "Kozan Dağı", "Kozan Dağı Çatal Matal", "Çıktım Kozan'ın Dağına" gibi...

Kişisel olarak bu ezginin dolaşıklığını aramak için görüşüm şudur : Adana Kültür Müdürlüğü, her türlü olanağı sağlayarak, bir derleme grubu oluşturması ve ve ezginin yaygın olduğu Niğde, Kayseri, K. Maraş, Gaziantep, Antakya, İçel illerinde araştırma yaptırmak suretiyle gerek sonuca varılmasıdır.

Böylesi tarih dolu bir yöre ezgimizin sürüncemede kalması Halk Bilimi adına üzücüdür. Bir Yörük Ali Efe, Mehmet Çavuş, Genç Osman, Koroğlu, Sepetçioğlu, İnce Memed vd. ne ise, Kozanoğlu'da onlar kadar benzer eşdeğerdedir. Örneğin; iki ayrı notalama :

Nota : 9 - Ahmet GÜRSES

Nota : 10 - M. SÖZEN (Seçme Köy Türkülerinden)

1955, 1960, 1963, 1972 yılları içinde ünlü Alman Müzikologu Prof. Dr. Kurt Reinhard ve beraberindekilerle Adana yöresinden (113) ağıt ve türkü derlemiştir. Bu bilim adamının tüm derlemeleri istatistiksel bir kimlik taşımaktadır.

Açıkça söylemek gerekirse Türk insanı onun derlediği ağıtlara ağlayacağı yerde gülesi gelir. Örneğin : Nota : 11 - Kurt REINHARD (AĞIT) Cumhuriyet döneminin ilk elli yılı içinde, grup çalışmalarının yanı sıra, kişisel çalışmalra da rastlanmıştır. Bu kişisel arasında anonim derlemeler yapan olduğu gibi, çok popüler olmuş beste türküler yapanlarda vardır.

Bu beste türkülerden bir kaçı TRT Repartuvarına girdikten sonra anonim olmadığı anlaşılmış ve' repertuvardan çıkarılmıştır. Sözedilen bu derlemeciler arasında; Aziz ŞENSES, Ali LİMONCU, Abdurrahman YAĞDIRAN, Dr. Çetin Ünal ÖZÜLKÜ, Halil Atılğan vb. çok değerli uzmanları sayabiliriz.

Çukurova'ya çok çeşitli iş alanlarının bulunması nedeniyle Güneydoğu, İç Anadolu bölgelerinden işçiler gelmiştir.

Özellikle pamuk işçiliği için, her yıl yaz aylarında Çukurova'ya gelen işçiler, kendi bölgelerine özgü kültürlerini beraberinde getirerek Çukurova kültürü ile özdeşleşmişlerdir.

Gerçekten bu konuya gönül vermiş meslektaşım Sadık UZUNOĞLU ve uzman Mustafa ÖZŞEN ile yapmış olduğumuz çalışmalarda popüler olmuş toplam (76) yerel ezginin (51) tanesi yerel kaynaklı ki, bunlardan (9) tanesi komşu illerden gelme, (25) tanesi de aşıkların ve halk müziğiyle uğraşan yerli kişilerin bestesi olduğu saptanmıştır. (1)

Sonuç olarak; alabildiğine uzanan, uçsuz bucaksız bu yörede, kaynağı Orta Asya olan binlerce yıllık ortak kültür değerindeki eski ezgilerimiz; bugün Karacaoğlan, Dadaloğlu ve onun torunlarının sürdürdüğü ezgilerle iç içe yaşamaktadırlar. Tarihin derinliklerinden gelen Çukurovamızın Yeğün iniltisi, Anadolu folklorunda saygın yerini her zaman koruyacak ve yaşatacaktır.

(1) Yerel ezgilerin anonim olanları, TRT arşivine alınanlarla birlikte, bestelenmiş türküler listesi arşivimizde bulunmaktadır.